

1) Název: Češi, Němci a Židé cvičící: Vztah Sokola a Turnvereinu v Brně od poloviny 19. století do konce druhé světové války

2) Anotace

Práce by se měla zabývat zejména ve své době nejvýznamnějšími tělocvičnými spolky v Brně – českým Sokolem a německým Turnvereinem. K tomu pokusí nastínit fungování ostatních spolků, zejména těch židovských. Období budiž vymezeno vznikem Turnvereinu v Brně v roce 1861 a jeho zánikem po druhé světové válce. Do tohoto roku bylo Brno městem s velmi významným podílem německého obyvatelstva, které zde žilo společně s Čechy a Židy. Po roce 1945 pak došlo k odsunu většiny Němců a úřednímu zrušení jejich spolků, také Židů v Brně mnoho nezůstalo a společenská činnost těchto národností zanikla. Vztahy národních spolků a jejich členů dobře reflektují celkový vývoj vztahů česko-německých, i když se v mnohém od všeobecných nálad odlišují. Celé jejich fungování formovalo zejména více či méně skryté soupeření, které však nebylo vždy přímo nepřátelské. Spolková činnost probíhala po celou dobu zcela odděleně, ale spolky se přesto vzájemně ovlivňovaly. Navíc německé spolky byly podporovány německým vedením města, které českým spolkům naopak často působilo problémy. Studium složitých vztahů těchto důležitých sdružení a také nárůstu antisemitismu v nich by mohlo přinést zajímavé nové poznatky o situaci v Brně a jeho obyvatelích v době, kdy bývalo multikulturálním městem.

3) Klíčová slova: Sokol, Turverein, Češi, Němci, Židé, tělocvik, nacionalismus, spolky, Brno

4) Podrobnější popis projektu

Vývoj a vztahy českých a německých sportovních spolků v Brně jsou velmi málo zpracovaným tématem. Jejich bližší probádání by mohlo přinést mnoho zajímavých poznatků o měnícím se vztahu Čechů, Němců a s nimi i Židů v dvojjazyčném Brně, o tom, jak moc byly tyto vztahy ovlivňovány z venčí a případně jak se lišily od obdobných vztahů v Praze a zbytku Českých zemí.

Založení Turnvereinu v roce 1861 podobně jako v Praze v případě Tyrše a Fúgnera, předznamenalo i založení českého spolku, z něhož se postupně stal Sokol. Stejně jako v Praze stáli u jeho zrodu i lidé původně přizvaní do spolku německého a samotný vznik Sokola v Brně urychlil německý tisk, který vyzýval české obyvatelstvo ke vstupu do Turnvereinu. To si čeští vlastenci v tehdejší době přirozeně nemohli nechat líbit. Spolky od té doby sice fungovaly a cvičily odděleně, ale vzájemně se přímo či nepřímo ovlivňovaly. Hlavní rozdílem v zejména v počátcích obou spolků byla podpora německého Turnvereinu ze strany německých radních a naopak působení problémů předchůdcům Sokola. Těm byla zakazována určitá činnost a shromažďování, byly odstrkovány na druhou kolej (např. při vítání císaře Františka Josefa v Brně), měly také potíže s tělocvičnou a nedostávaly subvence jako jako Turnverein. K tomu byl pro stížnosti Němců roku 1877 jeden z předchůdců Sokola rozpuštěn, což také nepomohlo českému hnutí v Brně. Oproti tomu Turnvereinu na vlastní tělocvičnu přispělo město, poskytlo mu prostory a jeho činnost všemožně podporovalo. Dalším rozdílem bylo, že v německém Turnvereinu byli od počátku hojně zastoupeni i příslušníci židovské střední třídy a zajímavý je i jiný odlišující fakt – hlavní německé tělocvičné spolky měly každý vlastní hospodu pro scházení členů. Postupem času docházvalo k různým rozkolům uvnitř spolků (zejména německého), z nichž se někdy vydělovaly spolky nové. V Turnvereinu byly spory zejména mezi aktivními a pasivními členy, nacionalisty a liberály. Viditelný byl také postupný nárůst antisemitismu ve spolcích a Židé z nich postupně odcházeli nebo byli vyloučeni. Město se proti tomu zprvu snažilo bojovat, ale nemělo to valný smysl.

Toto téma je v literatuře zpracováno málo, částečně se ho týkají pouze dvě diplomové práce a jinak je celkově historie a vývoje Sokola a německého Turnvereinu probádána jen velice povrchně. Vztahu těchto organizací se pak netýká žádná výraznější publikace ani na celorepublikové úrovni. Proto je toto téma velice nosné a jeho větší zpracování by mohlo přinést mnoho nových poznatků.

Co se týče metody zpracování práce, jednalo by se o běžný postup u historické práce, tj. heuristiku - shromáždění relevantních zdrojů a vytvoření bibliografie, kritiku pramenů nejspíš metodou přímou, nepřímou, induktivní a komparativní, dále hermeneutika (interpretace) – chronologie, zařazení do historického kontextu a závěrečná syntéza.

Pro zkoumání pramenů budou relevantní zejména následující fondy: v Moravském zemském archivu v Brně (MZA) fond Sokol – krajský výbor Brno (G106), 1862-1953 a z Archivu města Brna (AMB) fond Sokol, tělocvičná jednota Brno I (R77), 1868-1972. Dále pak jiné fondy týkající se spolků v Brně, tj. např. fondy pod písmenem R v MZA nebo G v MRK.

Cílem výzkumu je tedy především blíže prozkoumat vývoj německých i českým tělocvičných spolků v Brně, a také podílu Židů v nich. Zejména je třeba prozkoumat jak moc a v čem se spolky vzájemně ovlivňovaly, zaměřit se na vývoj jejich vnitřních vztahů a prostudovat vliv nacionalismu a postupně pronikajícího antisemitismu na chod spolků a vztahy mezi jejich členy.

Seznam literatury:

Almanach 1997: 135 let založení jednoty Sokola Brno I., Brno 1997?.

Čejka, Jiří: *Sokol Brno I*, Brno 1990?.

David, V. et al. *Brno Fremdführer*. Brno 1971.

Klímová, Eliška: *Postavení žen v Sokole Brno I. 1902-1914* (bakalářská práce), Brno, 2010. Dostupné z http://is.muni.cz/th/264165/fss_b/bakalarka.pdf

Kössel, J., Štumbauer, J., Waic, M.: *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*. Praha 1998.

Nolte, Claire: *The Sokol in the Czech Lands to 1914: Training for the Nation*. New York 2002.

Pelc, Martin: *Struktury opavského sportu 1850-1938*. Opava 2009.

Petržela, Petr: *Německé sportovní idiomatické vazby*. Brno 1996.

Pokorný, Jiří: *Sokol*. In Kaiserová, Kristina; Rak, Jiří. *Nacionalizace společnosti v Čechách 1848-*

1914. Ústí nad Labem 2008.

Prinz, Friedrich: Deutsche Geschichte im Osten Europas: *Böhmen und Mähren*, Berlin 1993.

Řičánková, Klára: Sportvereine in Brünn 1850-1945 (diplomová práce), Brno 2009. Dostupné z http://is.muni.cz/th/104545/pedf_m/

Scheiner, Josef: Dějiny Sokolstva v prvním jeho pětadvaceti letí, Praha 1887.

Stanovy Tělocvičné jednoty Sokol Brno I., Brno 1920?.

Waic, Marek: Sokol v české společnosti. In *Češi a Němci ve světě tělovýchovy a sportu = Die Deutschen und Tschechen in der Welt des Turnens und des Sports*. Ed. Waic, Marek. Praha 2004, s. 215-228.

Waic, Marek et al.: *Deutsche Turn- und Sportvereine in den tschechischen Ländern und in der Tschechoslowakei*. Praha 2008.

Waldauf, Jan: *Sokol: Malé dějiny velké myšlenky*. Luhačovice 2007.

Zapletal, Vladimír: *Počátky Sokola brněnského 1862-1871*, Brno 1948.

Zapletal, V. - Kožík, F.: *Dějiny Sokola Brno I 1862-1887*, Brno 1948.

Internetové zdroje:

Nešpor, Jaroslav: *Z historie první tělocvičné jednoty v Brně – nynějšího Sokola Brno I.* [online]. URL: <http://www.tjsokolbrno1.cz/> .

Grossman, David: *Obraz brněnské židovské komunity v její spolkové činnosti (náboženství, sionismus, asimilace).* [online]. URL: <http://jab.wz.cz/brnospolky/dipl.htm>.

5) Délka a stručný rozvrh práce

Předpokládaný rozsah práce: do sta stran včetně příloh, tj. přibližně rozsah diplomové práce

Doba na vypracování práce: cca. 8-10 měsíců

Rozvrh práce, předběžné členění:

1. Úvod
2. Soužití Čechů a Němců v českých zemích obecně, národní hnutí
3. Turnverein v Českých zemích
4. Sokol v českých zemích
5. Vznik a vývoj Turnvereinů v Brně
6. Vznik a vývoj Sokola v Brně
7. Další důležité české a německé tělocvičné spolky v Brně
8. Židovské tělocvičné spolky v Brně
9. Analýza vzájemných vztahů spolků a jejich vývoj
10. Závěr